

ВІДГУК

офіційного опонента **Алексєєнко Тетяни Федорівни**, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України на дисертацію **Бялик Оксани Василівни** *«Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу»*, представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Проблема статевого виховання обумовлена цивілізаційним розвитком людства і містить не тільки інтимний, а й морально- духовнісний характер, а тому її розв'язання в межах педагогічної науки пов'язується з розвитком теорії і методики виховання.

Її осмислення в європейському досвіді актуалізовано сучасним вектором розвитку українського суспільства, процесами його євроінтеграції в освітній політиці, посиленням соціокультурних зв'язків і культурного обміну між Україною та країнами Європейського союзу, потребою вивчення зарубіжного досвіду у вихованні підростаючих поколінь, визначення тенденцій з метою прогнозування щодо можливостей і наслідків його перенесення у вітчизняну освітню систему і виховну практику. Така необхідність визначається також інтенсивним розвитком інформаційного суспільства, поширенням ВІЛ/СНІДУ, хвороб репродуктивних органів, статевих девіацій, злочинів сексуального характеру. За даними сучасних досліджень близько 70% підлітків інформацію про секс, здебільшого одностороннього характеру, отримують через мережу Інтернет; досвід статевого життя мають з 13 років; надзвичайно гостро стоїть питання підліткової вагітності, раннього материнства і відмов від дітей. Ці та інші подібні факти пов'язуються з низьким рівнем статевої просвіти серед учнівської молоді.

Таким чином, актуальність теми дослідження Бялик Оксани Василівни визначають:

- запити науки щодо виявлення, осмислення, систематизації, обґрунтування теоретико-методологічних засад, причинно-наслідкових зв'язків і сучасних тенденцій у розвитку теорії та практики статевого виховання в європейських країнах;

- потреби теорії і методики виховання щодо розширення знань про статеve виховання у різних культурах, його порівняння з метою виведення певних закономірностей і виявлення особливостей, які знаходять своє відображення у специфічному;

- запити суспільної практики, пов'язані з процесами глобалізації, інтенсифікації міжнародних зв'язків, які впливають на статево-рольову поведінку, а також на зміст і методи сучасного статевого виховання учнівської молоді як важливого напрямку державної освітньої політики та завдань її реформування.

Отже, виконана наукова робота О.В. Бялик є не тільки актуальною для теорії і методики виховання, а й соціально-значущою.

Логіка розгортання дисертаційного дослідження Оксани Василівни обумовлена достатньо чітко сформульованим та узгодженим науковим апаратом та представлена у комплексному розкритті методологічного, теоретичного і технологічного концептів, в узагальнених ґрунтовних висновках, що відображають основні та часткові тенденції статевого виховання в країнах Євросоюзу.

Методології дослідження в цілому відповідає його предмету. В ній відображається спроба переосмислення поширеної методології порівняльного аналізу множини явищ як незалежних одне від одного, на глобальний аналіз транснаціональної залежності – така методологічна зміна обумовлена потребами розвитку науки у глобалізованому світі, а також потребами концептуалізації знання інтегрованого змісту (таким є статеve виховання) та ознаками розвитку теорії щодо розробки моделі такого світового співтовариства, яка б дозволяла різним національним спільнотам балансувати між глобалізацією, та цивілізаційною самоідентифікацією.

Запропонована методологія даного дослідження дозволяє системно аналізувати освітню практику країн і регіонів Євросоюзу, давати їм незалежну (зовнішню) оцінку, виокремлювати основні тенденції і в глобальному, і частковому вимірі, виявляти особливості та вектори еволюції статевого виховання, представити його у новому соціально-особистісному прояві, виважено пропонувати окремі ідеї з упровадження європейського досвіду для осучаснення змісту вітчизняної системи освіти.

Дослідження Бялик О.В. вирізняється глибоким теоретичним аналізом проблеми, зокрема різних підходів у здійсненні статевого виховання в європейських країнах в офіційній освітній політиці та обґрунтованих у авторському доробку відомих вчених, наукових шкіл, неурядових організацій, виголошених представниками різних рухів, позицією церков, а також у контексті їх генези, і в різних концепціях.

Нам імпонує, що у теоретичному осмисленні й розкритті сутності та змісту статевого виховання враховується думка не тільки науковців і освітян-практиків різних європейських країн, а й ЮНЕСКО, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), які є консолідуючими центрами у виробленні спільних підходів до розв'язання актуальних проблем сучасності, зокрема і тих, що стосуються дітей та учнівської молоді, та мають великий вплив на вектори розвитку соціальної політики, а також Міжнародної федерації з питань планування батьківства і Міжнародної Федерації планування сім'ї, які здійснюють просвітницьку діяльність та забезпечують моніторинг відповідної ситуації.

Заслуговує на повагу відповідальне ставлення автора дисертаційної роботи до основних понять проблеми дослідження, зокрема таких як «статеве виховання», «статева освіта», «сексуальне виховання», а також їх термінологічне розведення з урахуванням позиції наукової думки провідних європейських університетів. Цьому також сприяє розроблена дослідницею Таблиця 1.1. Схвально сприймається схематизація базових понять, представлення їх структури та шляхів підтримки сексуальної освіти молоді у

рисунках (1.1; 1.2) за первинними джерелами. Це об'єктивує привнесене знання.

З педагогічної точки зору надзвичайно важливим є виокремлення О.В. Бялик у змісті ключових понять та процесуальній складовій статевого виховання соціокультурного, ціннісно-морального (в тому числі етичного), безпекового контекстів, компетенцій, а також вікових можливостей та індивідуальних особливостей розвитку підлітків, проблем репродуктивного здоров'я, виховання у сім'ї і підготовки молоді до сімейного життя, відповідального батьківства, гармонізації міжстатевих взаємовідносин на основі діалогічності спілкування, прав людини, позакласної та позашкільної діяльності учнів, професійної підготовки педагогів до статевого виховання учнів у закладах освіти, використання інтерактивних методів виховання, впливу на сексуальну поведінку молоді різних інституцій та осмислення статевого виховання як соціально-педагогічної проблеми.

Здійснений ретроспективний аналіз ключових понять наукової роботи забезпечує наскрізну логіку розкриття предмету дослідження у провідних концептуальних ідеях та шляхах статевого виховання учнівської молоді як важливого компоненту у розробленні законодавчої бази з гендерної і освітньої політики країн Євросоюзу на сучасному етапі, в тому числі і на структурно-системному підході до питань статі.

Збагачує уявлення про різні підходи до статевого виховання розкриття сутності існуючих концепцій його реалізації, зокрема: *гігієнічної, стриманості, навчання контрацепції, релігійної концепції цнотливості.*

Аналіз провідних принципів статевого виховання, які домінують у різних країнах Євросоюзу, є важливим для більш глибокого осмислення тих новацій, які вводяться у зміст реформування освітньої сфери в Україні.

Значну цінність у розкритті технологічного концепту становить аналіз диференційованих цілей і завдань реалізації стратегічних положень і найбільш поширених моделей статевого виховання (*рестриктивна* (репресивна, обмежувально-охоронна), *пермісивна* (ліберальна), *«золотої*

середини»), а також курсів, програм статевого виховання й сексуальної освіти, просвітницьких проектів для учнів, адаптованих у відповідності до їх віку і рівня розвитку, а також у контексті неперервності статевого виховання й сексуальної освіти на всіх етапах шкільного навчання й виховання. Наглядності та цілісному уявленню про основні характеристики такого освітнього компоненту сприяють сучасні дані, які представлено автором наукової роботи по кожній із європейських країн у показниках за 2015 рік (табл.2.2.).

Для практиків великий інтерес становлять особливості стандартизації сексуальної освіти в Європі та зміст рамкового документу («Стандарти сексуальної освіти в Європі»), відповідних навчальних планів та програм, в основу яких покладено цілісний підхід у реалізації Концепції сексуальної освіти. Їх аналіз, здійснений і представлений дисертанткою у Р.3., дозволяє судити про роль школи у сексуальній освіті в країнах Євросоюзу як макрорегіону та на прикладі окремих держав, його членів.

Також незаперечний інтерес становить матриця сексуальної освіти, в якій подається перелік тем, розроблених для окремих вікових груп (класифікованих у відповідності до вікових груп, визначених ВООЗ), спрямованих не тільки на формування сексуальності особистості, а й її ціннісних установок та компетентності у збереженні здоров'я і розв'язанні виникаючих ситуацій або проблем сексуального змісту та ризику; можливості її варіативного упровадження як міждисциплінарного предмету у навчальні програми (або ж її інтегрування у зміст шкільних програм з різних навчальних предметів і курсів) чи у формі факультативних занять та залучення до процесу такої освіти батьків, референтних осіб і груп ровесників, соціальних партнерів школи. Проте, попри професійний інтерес, маємо наголосити, що проголошені в європейських стандартах принципи і цілі статевого виховання орієнтовані на розвиток гендерованого суспільства та свободи самовираження у сексуальному житті, які не завжди підтримуються фахівцями та громадянським суспільством в країнах поза

зоною Євросоюзу, але активно за його сприяння в них упроваджуються, зокрема і через неофіційне партнерство та інформаційні джерела, особливо соціальні мережі. Для критичного осмислення стандартів освіти цей аспект бажано було б у змісті дисертації також відобразити.

Разом з тим, схвальною є позиція О.В. Бялик у тому, що упровадження в загальноосвітні школи України предмету “Освіта для сімейного життя” (“Санітарна освіта”) потребує, насамперед, його адаптації до культури і системи виховання особистості. Однак, викликає заперечення, що обґрунтування доцільності використання кращих зарубіжних надбань теорії та практики зі статевого виховання учнівської молоді у вітчизняну освітню практику є стратегічною засадою Державно-законодавчого рівня (с.408), тим паче за перспектив децентралізації громад та автономії навчальних закладів у освітній галузі, а також з урахуванням того, що обґрунтування засад є функцією науки.

Цікавими, інформативно корисними і практично зорієнтованими визначаються Додатки до дисертаційного дослідження, в яких представлено приклади діагностичних методик (анкет, тестів), а також матриця «Стандартів сексуальної освіти у Європі», Програм статевого виховання як шкільного компонента навчального плану, так і освітніх проектів і виховних заходів, у тому числі ігрового змісту з даної проблеми, які упроваджуються у різних країнах Євросоюзу, зокрема у Польщі, Німеччині, Данії, Фінляндії, Швеції - по них можна також судити про певні тенденції у статево-вихованні в країнах Євросоюзу. Дібрані матеріали Додатків експлікують теоретичні положення та висновки докторської дисертації, але потребують кращого перекладу на українську мову та редагування.

Підсумовуючи хочу зазначити, що хоча текст дисертації і не позбавлений дискусійних позицій, в цілому він справляє враження інформаційно насиченої, гідної і зрілої наукової роботи, яка містить незаперечну наукову новизну і практичне значення. Дискусійність окремих положень роботи обумовлена тим, що дисертант обрала для дослідження

надзвичайно складну тему – ця складність визначається великою географією, багатоаспектністю рішень на регіональному та національному рівнях, у системному впорядкуванні, а також такими обмежувальними факторами у вивченні зарубіжного досвіду, як його дистанційність та знання мови, точність перекладу. Разом з тим, зовнішня позиція дослідника щодо досліджуваних явищ і процесів є додатковим гарантом об'єктивності наукового аналізу.

Автором виконана надзвичайно велика аналітична робота, яка відповідає таким критеріям науковості, як об'єктивність, доказовість, системність, практична націленість, прогностичність. Дане дослідження відповідає завданням науки щодо узагальнення, систематизації і структурування знання і є новим типом його організації з досліджуваної проблеми. Поставлені перед дослідником завдання виконані повною мірою.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, які подані в тексті дисертації. Ґрунтовною є апробація її основних положень у фахових публікаціях та науково-педагогічних заходах різного рівня.

Таким чином, на основі здійсненого цілісного наукового аналізу представленої до захисту роботи, її вихідних позицій, основних положень та висновків, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Бялик Оксани Василівни є суттєвим внеском у розвиток теорії та методики виховання.

Разом з тим, підкреслюючи в цілому позитивні наукові здобутки дослідження, можна висловити і деякі **зауваження та побажання**, а саме:

1. Зважаючи на те, що тема статевого виховання з об'єктивних причин не може бути чітко визначеною і обмеженою у часі, не зовсім коректним сприймається думка про те, що традиції християнських цінностей і «витоки сучасного статевого виховання знаходять свій початок з кінця XVIII століття». Адже сучасна педагогічна думка є спадкоємницею, насамперед, античної науки та освіти, а початок формування культури нового часу, як відомо, пов'язується з культурою Ренесансу. Свідченням тому є світські та релігійні погляди на сексуальність у часи Відродження

(XIV- XVI поч. ст.) та Реформації (XVI- XVII ст.), а також наукові праці Анрі де Мондевіля, Леонардо да Вінчі, Амбруаз Паре, Мішель Монтеня, Ян-Амоса Коменського та ін. Звичайно, таке глибоке занурення у проблему потребує і додаткового обсягу тексту. Тому бажано було б обмежитись глобальним аналізом соціокультурних умов розвитку суспільства та наукових ідей, які передували створенню Євросоюзу.

2. Недостатньо коректним сприймається у контексті даної проблеми виокремлення у концепції дослідження вертикального та горизонтально-історичного підходів, оскільки вони є складовими вже виокремленого дисертантом історично-цивілізаційного підходу. Окрім того, така диференціація підходів є характерною для історико-порівняльних досліджень і недоцільною в аналізуванні тенденцій і процесів, які розглядаються у контексті еволюції окремих підсистем загальної системи.

3. З метою уникнення смислового дублювання уточнення редагування потребує предмет дослідження, оскільки модель і є схематизованою формою організаційно-педагогічного забезпечення.

4. Некоректним сприймається в осмисленні та узагальненні досвіду статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу наукового доробку російських вчених та педагогів, адже Росія не є членом Євросоюзу. Також з незрозумілих (технічних?) причин до вітчизняних педагогів та психологів автор відносить російських учених Є. Аркіна, П. Блонського і Л. Виготського (С.35).

5. Зважаючи на високий рівень інформативності зарубіжного досвіду, певну схожість чи специфічну вираженість у підходах до статевого виховання у країнах Євросоюзу бажано було у змісті роботи чи її Додатках представити зведену таблицю, де б згруповано було представлено досвід окремих країн, об'єднаних у цьому питанні навколо спільної чи наближеної концептуальної ідеї – таке систематизоване структурування значно полегшило б сприйняття цілісної картини і було б корисним у використанні в освітній практиці.

6. В цілому відмічаючи ґрунтовність джерельної бази, яку складають 669 найменувань, і в їх числі 511 - іноземною мовою, що відображає специфіку предмету дослідження, звертаємо увагу, що деякі джерела (60-80-х років) для осмислення даної проблеми як сучасної, є морально застарілими.

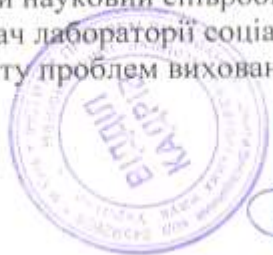
7. У дисертаційній роботі зустрічаються граматичні і стилістичні помилки, є незначне перевищення обсягу основного тексту, упущення в оформленні окремих літературних джерел.

Однак, висловлені зауваження і побажання не мають принципового характеру і не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження.

На основі аналізу дисертації, автореферату, монографії та списку публікацій можна зробити висновок, що дисертація Бялик Оксани Василівни є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, вирізняється науковою новизною, має теоретичне і практичне значення та повністю відповідає обраній спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, пунктам 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії соціальної педагогіки
Інституту проблем виховання НАПН України

Алексєєнко Т.Ф.

Т.Ф. Алексєєнко